

FRENGA

Tudi če niste mokronoški rojak, bi že na prvi pogled prisodili Žalostno goro k Mokronogu, morda celo obratno, saj so mokronoške nove hiše zlezle že skoraj v naročje tega prijaznega griča; za Frengo pa bi brez premisleka rekli, da je od nekdanj del trškega jedra. Drži! Le tisto »od nekdanj« ni tako od nekdanj, kot se sliši.

Že v srednjem veku je bil glavni trg razložen z obeh strani ceste od cerkve do spodnjih vrat oziroma do sedanje gostilne Cvetan (Stari trg 23) in Bulčeve hiše (Stari trg 24) na drugi strani ceste. Ta del Mokronoga je bil tudi zavarovan z obrambnim zidom, medtem ko Šavrgasa, Frenga in Škarpa niso bile deležne te ugodnosti. Kamniti varuh se je spustil od jugovzhodne grajske stene po gričku navzdol, dohitel Paradiški potok in se ob njem raztegnil čez vrtove in njive do spodnjega trga. Približno tam, kjer je danes klavnica, se je prelomil proti Cvetanovi gostilni. Tam je stal stolpič, ki je varoval Spodnja ali Čretežka vrata. Ozka vrata so se na drugi strani ceste nadaljevala z obzidjem nekako do sedanjega dvorišča Bizjakove mesnice (Stari trg 22). Tam je zid dobil še enega stražarja, za stolpičem pa se je zid obrnil proti zahodu in ob desnem bregu Pričnice varoval drugi bok trga. Vmes so bila postavljena mogočna glavna vrata s še bolj mogočnim stolpom. Ta še vedno kljubuje času in potrpežljivo čaka na s(p)odobnejšo funkcijo, kot jo ima ta trenutek: počasi hira. Stolp je po dolgoletnih lastnikih dobil ime Strelav turn. Marsikaj kaže na to, da je bil najprej sezidan kot gradič oziroma pristava škrljevskega gradu. Kasneje, ko so zgradili na hribočku večji grad in ko so se namenili kraj obzidati, so pristavo spretno preuredili v čuvarja glavnih trških vrat. Zid je od tu nadaljeval proti današnjemu domu kulture (Pod gradom 2), kjer so bila zgornja vrata, se povzpela do zahodnega boka gradu in tako z grajskim pročeljem na južni strani sklenil oklep okrog trga. Glavna vrata so nadzorovala promet iz šentruperške in sevniške strani, iz spodnih vrat je vodila glavna pot čez Škarpo in Smetovšče po Lakniški dolini proti Novemu mestu, tretja pa se je skozi zgornja vrata poganjala proti Žalostni gori, Gorenjemu Mokronogu, Trebelnemu in naprej.

Med Frengo in obrambnim zidom je takrat, kot smo že rekli, domišljavo tekla Pričnica. Kako ne, saj ni bila samo bister potoček izpod Priče, bila je tudi meja med dvema gospostvoma. Desni breg je bil mokronoški, levi pa je bil last gospode z Otočca na Krki. Tako sta Frenga in Žalostna gora pripadali Otočcu. Morda se je takrat napletlo tudi ime za ta predel Mokronoga, kajti čisto verjetna je izpeljava iz nemškega Fremde (tujina!) v Fremda → Fremga → Frenga. Danes, na začetku enaindevsetega stoletja, je to davno mejo nemogoče pokazati. Od obrambnega zidu so sem in tja sicer še vidni sledovi, večji del pa se je preselil v zidove mokronoških stavb in v škarpo elegantno speljane poti na grad. Seveda potoček še vztraja, vendar pod zemljo. Tja so ga z betonsko logiko prisilili sodobni in brezčutni komunalni praktiki.

Pisalo se je leto 1749.

Hudo pomembna uradna opravila so morala prepričati upravitelja Otočca, da je sredi februarskega mraza velel osedlati konje, je pomislil obrtnik Franc Kalčič, ko se je premražena skupina konjenikov nagnetla okrog peči v njegovem vinotoču. Hitro je ukazal hlapcu, naj poskrbi za konje, sam pa se je posvetil obiskovalcem. Tekoče sonce iz Spečne, vinorodnega popka na trebuhu Svetega Vrha, je hitro odtajalo zaledenele ude. Svoje so dodali tudi pečeni kosi mesa, ki jih je Kalčič skrbno odbral v lastni mesnici. Zaradi tega se ni kaj dosti zamudil, saj je bila mesnica v isti hiši in je vanjo stopil kar skozi vrata gostinske sobe.

Matijo Ažbeta, upravitelja otoške graščine, je Kalčič na videz poznal, iz pripovedovanja drugih pa je vedel, da je trd človek in da je pri uradnih zadevah pristaš tiste uporabne modrosti bogatih, ki pravi, da bog nima brata. Drugi trije konjeniki so bili samo spremljevalci. Tega ni bilo treba ugibati, saj za prigrizek niso sedli skupaj z

upraviteljem, temveč za mizo, ki je stala za njim. Pravzaprav niso kaj dosti spremenili potovalne formacije, le tisti iz predhodnice se je preselil v zaščitnico.

Kalčič se je zelo prizadeval s postrežbo, zakaj hitro je uganil, da jezdeci niso samo prehodni gostje, ki bi radi sebi in konjem obnovili moči, potem pa odpekotali kamor so že namenjeni. Upravitelj otoške graščine je bil namenjen prav k njemu. To je tudi povedal, takoj, ko je koža na njegovih licih in rokah dobila običajno barvo.

"Posodo bom cimentiral in uteži pregledal."

Kalčič si je oddahnil. Pravzaprav ni niti vedel, zakaj je bil ves čas tako napet. Verjetno zato, ker pri gosposki nikoli ne veš, kakšen bo njen naslednji korak.

»Če mi gospod grajski upravitelj otoški dovolijo, bi rad povedal, da imam posodo že cimentirano od mokronoškega trškega sodnika. Tudi uteži imam potrjene. In naj mi bo dovoljeno še povedati, da redno plačujem vse naložene pristojbine. Brez godrnjanja. Celo pristojbino 'volovski jezik', ki jo, kolikor mi je znano, imamo samo v pomeriju naše deželne sodnije. Dovolim si pripomniti, če morebiti ne veste, da to pomeni dajatev od vsakega zaklanega vola nad dve leti starega. Ne upiram se dajati dodatnega mesnega novca, niti takse za vino. Da je vse to res, vam bo z veseljem potrdil trški uradnik, zakupnik Janez Vodnik, ki pri teh stvareh, to pa že moram reči, ne pozna šale. Red mora biti, pravim tudi jaz!«

Oskrbnikovi prsti so se ves ta čas krčevito odpirali in zapirali v pest, kot bi stiskali nevidno črpalko, ki je v njegova lica črpala razpoloženja. Nekaj časa so bila rdeča, potem so prevladovala modra, pa bela, pa spet rdeča in na kocu sivozelena.

»Utihni!« je nenadoma zavpil, da so njegovi spremljevalci takoj skočili v pripravljenost.

Kalčič se ni dal zмести.

»Brez zamere. Hočem vam le povedati, da sem redoljuben človek in da spoštujem postave. Če je kaj narobe, se boste morali drugje domeniti. Meni je pravzaprav vseeno, komu plačujem.«

Bržčas je oskrbnik pomislil, da ima morebiti mesar in točilec celo prav, sicer ne bi siknil: »Le kako si upa!«

»To pa jaz ne vem, gospod otoški,« je Kalčič pomirjevalno zapel v mokronoški intonaciji in natočil iz steklenice, ki jo je cimentiral mokronoški trški uradnik.

Seveda je pri vsej stvari šlo zgolj za denarce. Že ko je Kalčič postavljaj hišo, mu je prirožljalo na ušesa, da verjetno gradi na zemljišču, ki je v lasti otoških gospodov, čeprav ni prav nič kazalo, da ima tista zemlja kakega lastnika. Bila je močvirna, neobdelana in nobeni gosposki ni bilo mar zanjo, še mokronoški ne, pa jo je imela pred nosom. Mar je bila edino okoliškim rejcem živine. Mokronoški so svoje šavre prignali za zidom in jih pri zgornjih vratih usmerili čez mostiček, od koder so same odbezljale na gmajno. Še bolj gosposko so na pašo pognali žalostnogorski, ki so samo odprli hleve in liske so same zamukale navzdol.

Tako desetletja in stoletja.

Nekega poletja pa sta na spodnjem robu gmajne, kjer bi dober odriv čez Pričnico lahko doskočil pod grajskim obzidjem, bojazljivo zrastle hiški bratov Pretner, Jurija in Andreja. Nihče se ni obregnil in postalo je vablivo še za druge. Podjetni Kalčič je namreč prišel na misel, da bi na tem kraju ob cesti, blizu trških vrat, lahko dobro vnovčil svojo obrt. Seveda je vedel, da bo gosposka prej ali slej prišla po svoje, ni si pa mogel misliti, da se bo za mokronoško pojavila še otoška. In to sredi zime! Očitno jim gre pomanjkanje denarja bolj za nohte kot mraz.

Upravitelj Ažbe je z nevidno črpalko v pesteh še kar naprej menjal barve na obrazu. Potem je vendarle zmanjkalo barv. Enemu od spremljevalcev je tedaj ukazal, naj odjaše v trg in pokliče trškega sodnika. Obrtniku Kalčiču je šlo skoraj na smeh, ko se je konjenik vrnil z odgovorom, da je trški sodnik ravno pri obedu in da mu niti na pamet

ne pride, da bi si ga pokvaril.

Že trenutek za tem se Kalčiču ni več smejalo. Upravitelj otoške posesti je odgovor razumel po svoje in se lotil posla tako, kot ga je bil vajen opravljati na ozemlju, ki je bilo last njegovega otoškega gospoda. Zacimentiral je vinsko posodo, pregledal uteži v mesnici in na koncu zahteval plačilo pristojbin.

»Vse sem že plačal!« je skušal spet dopovedati Kalčič. »Ne morete od mene zahtevati, da dvakrat plačam za isto stvar!«

»Obrt opravljáš na zemlji, s katero jaz upravljam. Meni nisi plačal še ničesar!«

»Vse sem že plačal!« je vztrajal Kalčič in oskrbniku kazal potrdila mokronoškega sodnika.

Ni zaleglo, Kalčič pa tudi ni hotel plačati. Vročina je naraščala in grozila, da bo zavrela v pretep. Glede na tedanje navade je bil zaključek ravsa zelo predvidljiv: oskrbnikovi spremljevalci bodo obrtnika uklenili in ga odpeljali pred sodnika na Otočec.

Tako bi se tudi zgodilo, če bratov Pretner ne bi začela že prej srbeti radovednost. Ko sta opazila, da so se konjeniki zadržali v vinotoču, sta se še sama odpravila tja. Takoj sta doumela, da pri sporu med oskrbnikom in Kalčičem ne gre samo za obrtnikovo pristojbino. Tudi proti njuni hišici je brcal ta spor, čeprav še ne odkrito. Grajski oskrbnik bo najprej opravil z mesarjem, potem bo še njima prišel povedat, da stojita hiški na otoški zemlji. Kaj to pomeni, se ve! Zato je eden od bratov takoj zapustil vinotoč, češ da je pozabil denar, v resnici pa je od doma brž poslal otroke z naročilom žalostnogorskim možakarjem.

Prišli so še pravi čas. Napolnili so vinotoč in oskrbnik Ažbe, ki je samo še čakal, kdaj se bo Kalčič spozabil, da bo potem lažje ukazal svojim spremljevalcem, naj ga zgrabijo, naenkrat ni imel niti toliko prostora več, da bi menjal barve na obrazu. Zato se je izrinil proti izhodu kar s sivozeleno. Ko je bil spet na konju in obkrožen s spremljevalci, je prijezdil do vrat in zapovedal v notranjost: »Kalčič, prepovedujem ti opravljati obrt, dokler ne boš plačal vseh pristojbin!«

»Samo da me vrag ni uklenil!« se je Kalčič potem zahvaljeval Pretnarjema in žalostnogorskim možakarjem. »Če bi me spravil pred otoškega sodnika, ne vem kdaj bi spet videl sonce. Z mokronoško gosposko se bom lažje menil. Na koncu koncev sem tudi plačal, da me varujejo! Kar se pa prepovedi tiče...« Kalčič ni povedal do konca. Razumeli so vsi, tudi če ne bi dvignil levice pred nos in naredil fige.

Mokronoški sodnik in trški svet sta potem obrtnika res vzela v bran. Na višje sodišče v Novo mesto je odpotoval oster protest in začela se je pravda. Vlekla se je in vlekla kot žabji sluz. Vlekla se je toliko časa, da so na Kalčiča kar pozabili, kajti v ospredje je stopilo ugotavljanje teritorialne pripadnosti novo nastalega zaselka Frenga.

Pravdo je vodil in v korist Mokronoga zaključil Wolf Engelbert pl. Buzetski, ki se je res potrudil. Ugotovil je namreč, da je Frenga z Žalostno goro postala sestavni del mokronoškega trškega ozemlja že leta 1610, vendar so na to vsi, eni hote, drugi nehote, pozabili. Razlog je zelo preprost in zelo razumljiv tudi sedanjemu času. Ker od zamočvirjene gmajne ni bilo nobene druge koristi kot paša za nekaj mokronoških in žalostnogorskih šavr in lisk, je bil prostor stoletja nezanimiv. So se pa apetiti takoj prebudili, ko je tam zrastle nekaj hišic, zlasti še, ko je podjetni Kalčič začel ustvarjati denar.

Ustvarjeni denar pa ni nikoli samo tistega, ki ga ustvari. Že od nekdaj.

Stane Peček